

lásán felül még egyéb okmányyszerű adatot is tartalmaz (aláírás, ellenőrzés, dátum).

A *géprajz* a gépípar területén használt műszaki rajz.

1.1.3. Hogyan tanuljuk a géprajzot?

A géprajztanulmányok két fontos feladat megoldását jelentik: el kell sajátítani a *géprajzok készítésének módját*, és meg kell tanulni a *géprajzok olvasását*.

Foglalkozunk a rajzeszközök helyes használatával, és ismétlésként a további fejezetekben sík- és térmértani szerkesztéseket végzünk a térszemlélet fejlesztése érdekében.

A könyvben levő ábrák és példák a géprajzi szabályok megismerését és begyakorlását kívánják elősegíteni. Ezeket a példákat és ábrákat nem elég elolvasni, megnézgetni, hanem közülük többet rajzfeladatként is meg kell oldani. Csak így alakulhat ki a megfelelő *térszemlélet*.

A könyv bemutatja a szabadkézi vázlatkészítés lépéseit is, amelyeket a munkanapló rajzaihoz és az alkatrészek felvételi vázlatkészítéséhez lehet felhasználni.

A könyv második főrészében a gépelemek ábrázolási módjával ismerkedhetünk meg és a mellékelt táblázatokból választékat kapunk ezekből a gépelemekből a rajzfeladatok elkészítéséhez. Itt csak az ábrázolási szabályokat kell megjegyezni.

A könyv gondos tanulmányozása és felhasználása nagyon fontos feltétele a géprajztanulmányoknak.

1.2. RAJZESZKÖZÖK ÉS HASZNÁLATUK, A RAJZLAPOK MÉRETEI

Az iskolában a szakrajz órán vagy a műhelyben vázlatkészítéshez grafitceruzát, törlőgumit, körzőt, ceruzacsiszolót, rajzfüzetet, rajztáblát, rajzlapot, rajzszeget, 2 db derékszögű háromszögvonalzót, fejesvonalzót és esetenként léptékvonalzót használunk.

A ceruza

A rajzoláshoz kemény és puha ceruzát egyaránt használunk, a ceruza minősége a grafitbél finomságától függ. A ceruzabél finomszemcsésű grafitból, agyagból és kötőanyagból áll. A grafit agyagtartalma határozza meg a ceruza keménységét és a vele húzott vonal feketeségét.

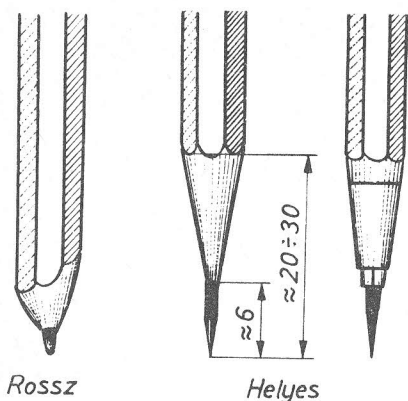
A ceruza faburkolatán a grafitbél *keményiségi fokát* jelzik:

6B, 5B, 4B	igen puha, vázoláshoz használjuk rajzlapon;
3B, 2B	puha, rajzkihúzáshoz használjuk rajzlapon;
B, HB, F	átmeneti keménységű, jegyzeteléshez, kihúzáshoz pauzpapíron alkalmazzuk;
H, 2H, 3H, 4H	kemény, szerkesztéshez használjuk rajzlapon;
5H, 6H	nagyon kemény, szerkesztéshez használjuk pauzpapíron.

A szerkesztéshez tehát H, 2H jelű ceruzát, a kihúzáshoz B, 2B jelű ceruzát, töltőceruzába ilyen jelű grafitbetétet használjunk.

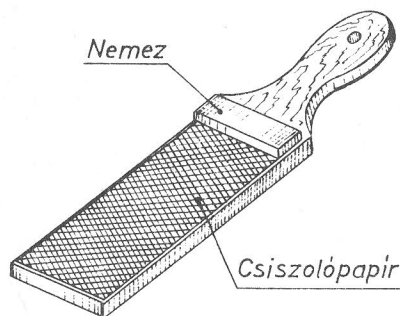
1.1.2. Műszaki rajz. Géprajz

A gépalkatrészek gyártását és szerelését műszaki rajzok alapján végzik. A *műszaki rajz* valamely műszaki gondolat rajzban való közlésének eszköze, egyezményes jelölési módszerek alkalmazásával. A műszaki rajz a tárgy (munkadarab) jellemzőinek (pl. alak, méret stb.) ábrázo-

2. ábra. A ceruza hegyezése

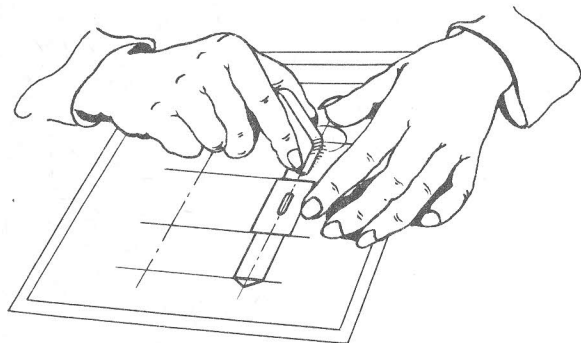
A ceruzát nagy gonddal kell hegyezni. A faburkolatot éles késsel 20–30 mm hosszon szabályos kúp alakúra lefaragjuk (2. ábra). A grafitbelet legalább 6 mm hosszon tisztítsuk meg a fától. A grafithegyet vékony ragasztott finom csiszolópapíron hegyezzük (3. ábra). Szerkesztéshez a keményceruzát tűhegyesre, a kihúzáshoz a puha-ceruzát a vonalvastagságnak megfelelő méretűre csiszoljuk. A grafitbél rideg anyag, ezért helyes ha a ceruzát védővel látjuk el.

3. ábra. Ceruzahegy csiszoló

A törőgumi

A ceruzavonalat legjobb puha, fehér törőgumival (radírgumival) eltávolítani. Az erősen benyomott vonalakat kemény, homoktartalmú törőgumival radírozzuk ki. A felesleges vonalak eltávolítása úgy a legegyszerűbb, ha a mutató- és a hüvelykujjunkkal kifeszítjük a papírlapot és a feszítés irányában radírozunk, mert így nem gyűrődik össze a rajzlap (4. ábra).

4. ábra. A törőgumi használata

A körző

Körzővel köröket, köríveket rajzolunk. A jó körző szárai merevek, könnyen nyithatók. Egyik szárában cserélhető acéltű van, amelynek kiképzése az 5. ábra szerinti. Erre azért van szükség, hogy a középpontból több kört is lehessen rajzolni. A másik körzőszárba a grafitbél fogható be (6. ábra). A körző tűhegyét és a grafitbetétjét a papírra kb. merőlegesen kell behajlítani (7. ábra).

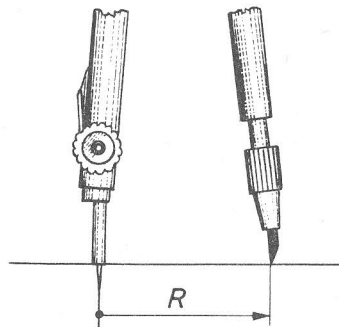
A körző grafitbélét a 8. ábra szerint élesre csiszoljuk úgy, hogy a körző szára és a csiszolt felület 30° -os szöget zárjon be.

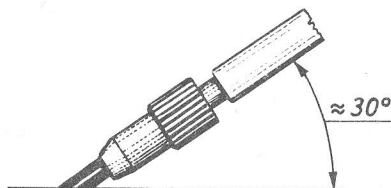
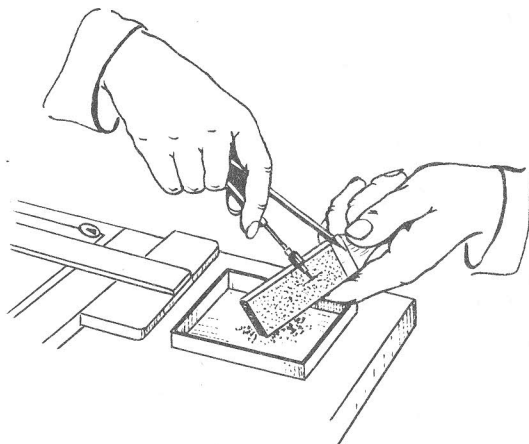
5. ábra. A körzőtű

6. ábra.
Grafitbél befogása
a körzőszárba

7. ábra. A körző helyes beállítása

8. ábra. A körző grafithegyének csiszolása

A rajztábla a nagyobb rajzfeladatok elkészítéséhez szükséges. Téglalap alakú és mérete ráhagyással megegyezik a rajta rajzolható legnagyobb rajzlap (pl. A/3) méretével. Anyaga simára csiszolt puhafa, a két szélén keményfa védőszegéllyel.

A rajzlapot a rajztáblára rajzszeeggel vagy ragasztószalaggal (margofor, cellux) kell felerősíteni.

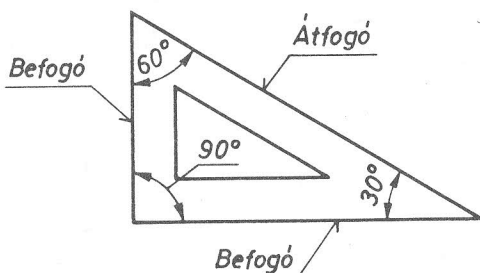
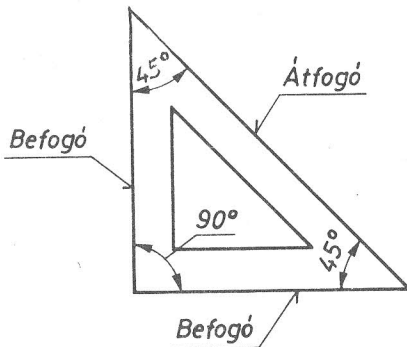
A fejesvonalzó

A fejesvonalzó a rajztábla hosszúságának megfelelő vonalzólécből és rögzített fejből áll. A fejléc mindig a bal kéz felé eső vezetőlécen csúszik és bal kézzel a rajztáblához kell szorítani. Fejesvonalzóval kell húzni a vízszintes vonalakat. A rajzlap felerősítésekor is a fejesvonalzó vízszintes vonalát kell figyelembe venni és a rajz végleges elkészültéig a lap helyzetén nem szabad változtatni, mert csak így érhető el, hogy a vonalak párhuzamosak legyenek.

A háromszögvonalzók

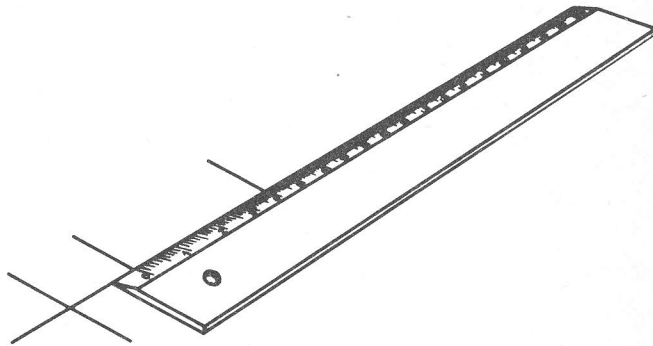
A háromszögvonalzók segítségével húzzuk a függőleges és a ferde egyeneseket. Mindkét háromszögvonalzó derékszögű. Az egyik egyenlőszárú, 45° -os, a másik 60° -os (9. ábra).

A háromszögvonalzót a fejesvonalzóhoz illesztve kell a függőleges és a ferde vonalakat rajzolni.

9. ábra. Háromszögvonalzók

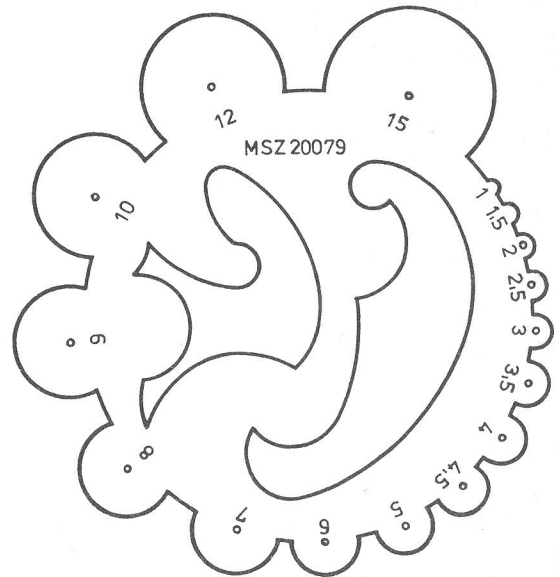
Mérésre, méretek felvitelére használjuk. A mérővonalzó anyaga fa vagy műanyag, mm beosztású és cm jelölésű (10. ábra).

10. ábra. Mérővonalzó

A lekerekítő vonalzó

A kisebb köríveket, lekerekítéseket lekerekítő vonalzóval rajzoljuk. Műanyagból, többféle alakban, nagyságban készül (11. ábra).

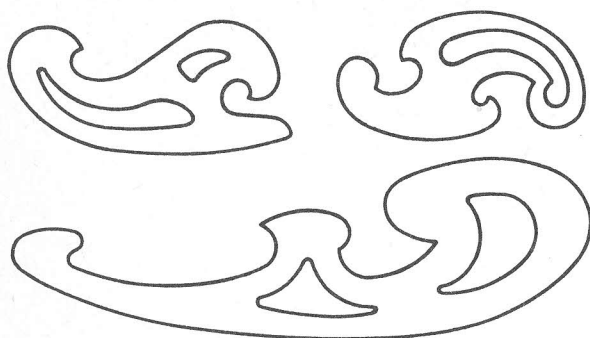

11. ábra. Lekerekítő vonalzó

A görbevonalzók

Íves vonalak, görbék kihúzásához görbevonalzót kell használni. A görbevonalzó-készlet három jellegzetes darabból áll: az ellipszis, a parabola és a hiperbola vonalzóiból.

A gyakorlatban a körzövel ki nem húzható görbék (áthatások, lemezszabások) vonalainak megrajzolásához használják (12. ábra).

12. ábra. Görbevonalzó-készlet

A rajzlapok méretei

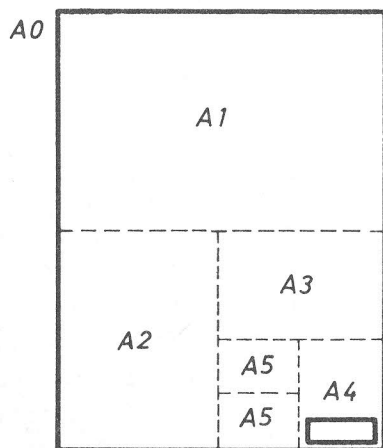
A gépek és az alkatrészek különböző nagyságúak, ábrázolásukhoz különböző nagyságú rajzlapok szükségesek. Ennek megfelelően a rajzlapok méreteit úgy határozták meg a szabványban, hogy gazdaságosan kihasználhatók legyenek (1. táblázat).

1. táblázat

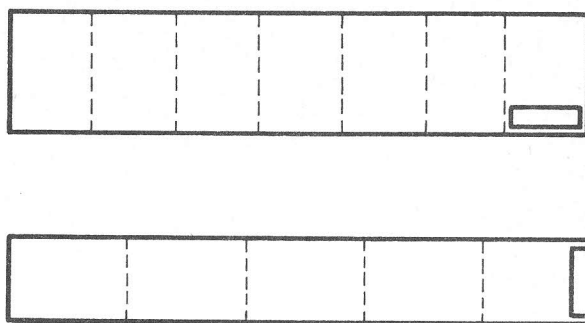
A rajzlapok méretei

Nagyság jele	Kész méret		Nyers méret mm	Keret mm
	mm	m ²		
A0	841 x 1189	1	860 x 1220	10
A1	594 x 841	1/2	610 x 860	10
A2	420 x 594	1/4	430 x 610	10
A3	297 x 420	1/8	310 x 430	10
A4	210 x 297	1/16	220 x 310	5
A5	148 x 210	1/32	160 x 220	5

A táblázatból láthatjuk, hogy a legnagyobb szabványos rajzlap az A0 nagyságjelű, amelynek a területe 1 m². A többi szabványos rajzlap ennek sorozatos felezésével nyerhető (13. ábra).

13. ábra. A szabványos rajzlapalakok

14. ábra. Különleges rajzlapformák

Az 1. táblázatban megadott rajzlapméreteken kívül a gazdaságosabb kihasználás érdekében megengedett minden olyan rajzlapméret, amelynek egyik oldala 297 mm-nek, másik oldala pedig a 210 mm-nek egész számú többszöröse (14. ábra).

A rajzlapok oldalméretének megengedett eltérése:

600 mm-ig ± 2 mm,

600 mm felett ± 3 mm.

1.2.1. Jegyzetelés, feladatlapok

A szakrajz jegyzet az otthoni tanulás egyik fontos eszköze, ezért lényeges, hogy minden tanuló a rajzórán anyagát *jegyzetben* rögzítse. A jegyzet tartalmazza a rajzórán elhangzott alapvető *szabályokat*, *definíciókat* és a tanár *táblai vázlatát*. A jegyzetben készített ábrák mindig befejezett, értelmes rajzok legyenek, akár szerkesztettek, akár szabadkézi vázlatok.

A jegyzetet az órára el kell hozni, és a hiányzóknak az elmaradást pótolniuk kell. Feleltetés alkalmával a jegyzetet be kell mutatni. A szakrajztanulás fontos segédesszközei a feladatlapok (munkafüzet), melyek lehetővé teszik a tanult anyag begyakorlását és könnyebb megértését. Az egyes feladatlapok kapcsolódnak a tankönyv anyagához, és több példa megoldása elősegíti a szabályok megértését.

1.2.2. Házi feladatok elkészítése

A házi feladatok az órán ismertetett anyagrészhez kapcsolódnak, hogy az ott elhangzottakat begyakorolják, megértsék és megtanulják. A házi feladat eszerint két részből: az elmélet értelmezéséből, megtanulásából és a rajzfeladat megoldásából tevődik össze. A rajzfeladat megoldása, az elméleti rész alkalmazása.

Ahhoz, hogy a rajztudásunk gyarapodjon, rendszeresen kell házi feladatot készíteni. Így az egyes régebbi anyagrészek ismétlése és az új anyagrész szervesen kapcsolódik. A házi feladatok műszaki rajzlapon készülnek szabványos kerettel és szövegmezővel.

A géprajzokon a feliratokat és a számokat szabvány-írással kell írni. A műszaki rajzon szöveggel kell megadni azokat a gyártással kapcsolatos előírásokat, amelyeket a rajz nem fejez ki.

A feliratoknak, a betűknek és a számjegyeknek egyszerűnek, jól olvashatónak kell lenniük, a helytelenül felírt adatok tévedésre vezethetnek.

2.1. DÖLT BETŰK ÍRÁSA

A betűknek és a számoknak az *alakját* szabvány határozza meg. A szabvány előírja az egyes betűk és számok magasságát, sortávolságát és vonalvastagságát, valamint a géprajzokon a 75° -os dőlésszöget.

A 75° -os szög a 45° -os és a 30° -os vonalzók egymás mellé helyezésével vagy a 90° -os és a 15° -os szögek szerkesztésével, ill. kivonásával adódik (15. ábra). A 75° -os dőlésszög a betűk és a számok szárát (pl. J, L, E, 1), tengelyét (pl. A, V, W, 8), vagy befoglaló vonalát (pl. Z, 5) adja (16. ábra).

2.1.1. Írásnagyság, betűmagasság, sortávolság, betűk vonalvastagsága

A betűk és a számok nagyságát a nagybetűk mm-ben megadott h magassága határozza meg, amely a vonalvastagságnak a hét-tízszereze (2. táblázat).

A táblázatban 0-tól 6-os nagyságjelűig meghatározott betűformák a 17. ábra szerinti írásnagysággal jelennek meg a rajzon.

A betűk méretei

2. táblázat

Nagyságjel		0	1	2	3	4	5	6
Nagybetű magassága	h	2,5	3,5	5	7	10	14	20
Kisbetű magassága	$\frac{5}{7}h$	1,75	2,5	3,5	5	7	10	14
Sortávolság	$\frac{10}{7}h$	3,5	5	7	10	14	20	28
Vonalvastagság	$\frac{1}{7}h$	0,3	0,5	0,7	1,0	1,5	2,0	3,0
Csökkentett vonalvastagság	$\frac{1}{10}h$	0,2	0,3	0,5	0,7	1,0	1,5	2,0

A betűk, a számok és az írásjelek pontos méretét és alakját a szabvány rombuszhálójával határozza meg (18. ábra).

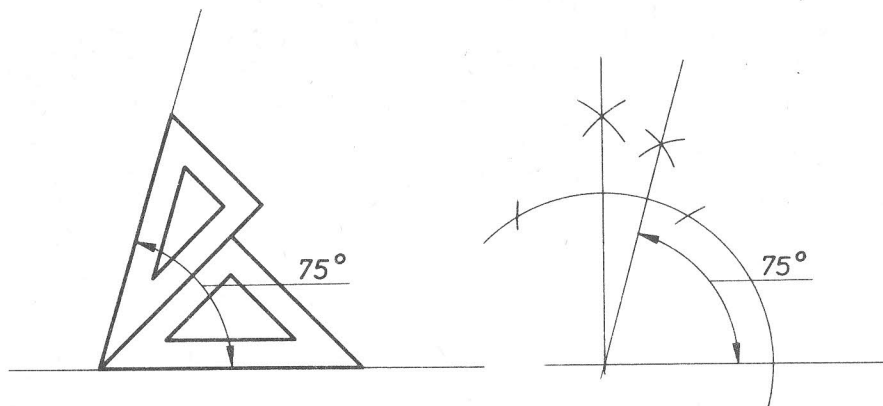
A 18. ábra alapján megállapítható, hogy a magassághoz viszonyítva a betűk és a számok szélessége változó. Ez azért szükséges, hogy a betűk és a számok *arányosak* legyenek. Alapméretnek — amely 7 vonalköznek felel meg — a nagybetűk magasságát veszik. A kisbetűk magassága $\frac{5}{7}h$, szélessége pedig a betű alakjától függően különböző.

Az egymás alá kerülő sorok távolságát célszerű a kisbetű magasságának a kétszeresére $\left(\frac{10}{7}h\right)$ venni (18. ábra), de megengedett $\frac{11}{7}h$, vagy ennél nagyobb sortávolság is. A sortávolság növelését kívánhatja pl. az indexek, a kitévők, a tűrések írása (19. ábra). A betűk vastagsága általában $\frac{1}{7}h$, de megengedett még az ún. keskeny írás is, ahol $\frac{1}{10}h$ a betűvastagság. A csökkentett $\left(\frac{1}{10}h\right)$ vonalvastagsággal (keskenyírással) írt szöveg és a közepes $\left(\frac{1}{7}h\right)$ vonalvastagsággal írt szöveg összehasonlítása a 20. ábrán látható.

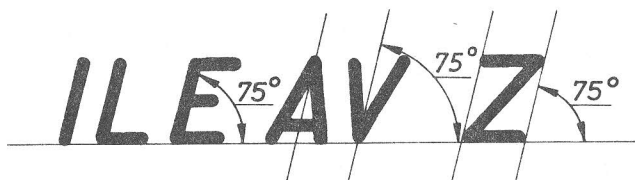
2.1.2. Betűarányok: közepes, keskeny és széles betűk

A géprajzon megengedett *közepes, keskeny* vagy *széles* betűtípus alkalmazása. Az általánostól (közepestől) az eltérést a helyhiány (keskeny) vagy a kiemelés (széles) indokolhatja.

A jellegzetes betűk (pl. b, c, d, g, h stb. és B, C, D, G, H stb.) szélességét a 3. táblázat adja meg. A többi betűnél arányosan változik a betűszélesség (21. ábra).

15. ábra. A 75° -os szög rajzolása két háromszögvonalzó segítségével, vagy a 75° -os szög szerkesztésével

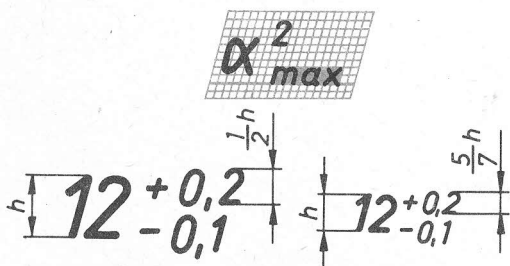
16. ábra. A 75° -os dőlésszög értelmezése

	Nagyságjel
2,5. Méreteltérések	0
3,5. Méretmegadás	1
5. Darabjegyzék	2
7. Nézet, metszet	3
10. Rajzszám	4
14. Tábla	5
20. Cím	6

17. ábra. Írásminták dőlt íráshoz

18. ábra. Szabványos dőlő írás

19. ábra. Kitevő, tűrés, felirat esetén a sortávolság megnőhet

7. Nézet, metszet
7. Nézet, metszet

20. ábra. Normál és csökkentett vonalvastagsággal írt szöveg

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ

abcdefghijklmnop
pqrstuvwxyz
ABCDEFGHIJKLMN

21. ábra. Közepes, keskeny és széles betűk

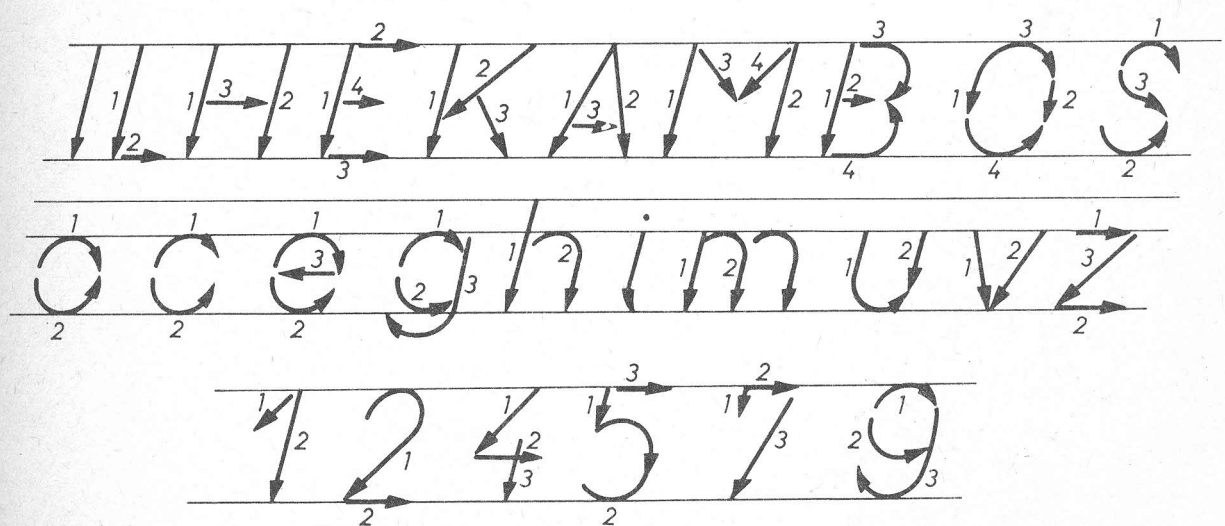
A betűtípusok

3. táblázat

2.1.3. Betűk és számok írásmódja

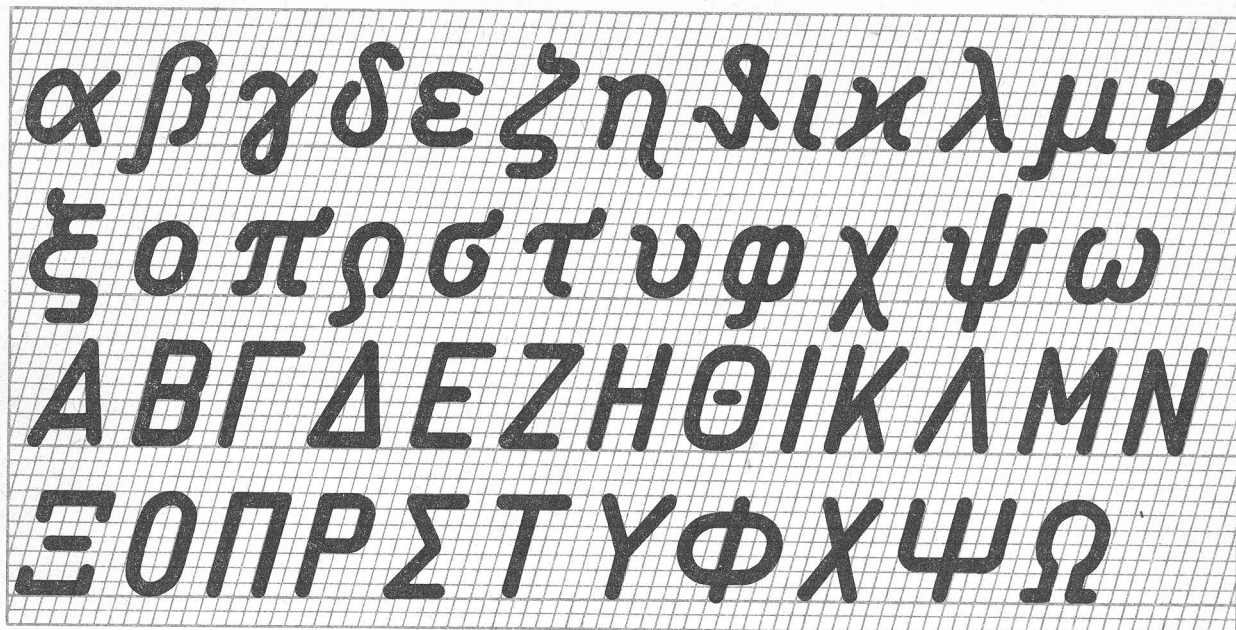
Betűarány	Betűk	
	szélessége	vonalvastagsága
Keskeny	$\frac{3}{7} h$	$\frac{1}{10} h$
Közepes	$\frac{4}{7} h$	$\frac{1}{7} h$
Széles	$\frac{5}{7} h$	

A betűk és a számok rajzolásának irányát általában az egyenes szárúaknál felülről lefelé és balról jobbra vesszük. A párhuzamos szárú betűknél és a O-nál először a párhuzamos szárat (oldalakat) rajzoljuk meg. Az ovális betűk rajzolásakor ügyelni kell arra, hogy az ívek közé kis egyenes szakasz legyen beiktatva. A betűk és a számok rajzolásának sorrendjét a 22. ábra mutatja.

22. ábra. A betűk és számok írásának menete

23. ábra. A görög betűk szabványos dőlt írása

2.1.4. Görög betűk

A műszaki gyakorlatban a gépelemek rajzain a fontos *szögértékeket* görög betűkkel tüntetik fel, és értéküket táblázatosan adják meg (pl. fogaskerék, kúpfogaskerék).

Ezért fontos a szabványos görög betűk ismerete. Az egyes betűk neve és kiejtése a 4. táblázatban található.

A szabványos görög betűk alakját a 23. ábra mutatja.

Az egyes betűk vonalvastagsága $\frac{1}{7} h$ vagy $\frac{1}{10} h$.

4. táblázat

A görög betű

Neve	Rajza	Neve	Rajza
Alfa	α A	Nü	ν N
Béta	β B	Kszi	ς Ξ
Gamma	γ Γ	Omikron	$\omicron$ O
Delta	δ Δ	Pí	π Π
Epszilon	ϵ E	Ró	ρ Ρ
Dzéta	ζ Z	Szigma	σ Σ
Éta	η H	Tau	τ Τ
Théta	θ Θ	Üpszilon	υ Υ
Iota	ι I	Fi	ϕ Φ
Kappa	κ K	Khi	χ Χ
Lambda	λ Λ	Pszí	ψ Ψ
Mú	μ Μ	Omega	ω Ω

2.2. A SZÖVEGÍRÁS MÓDJA

Szövegíráskor a betűk legalább egy vonalvastagságnyi távolságra kerüljenek egymástól. Ettől eltérünk, ha így nagy üres rész adódna közöttük (pl. LYAT). Ilyenkor az egyenletes folthatás érdekében a betűket közelebb hozzuk egymáshoz.

A szavak között olyan távolságot hagyunk, hogy oda még egy jellegzetes betű (pl. O) beírható legyen (24. ábra).

FOLYAMAT KÉSZ
Méretarány adott

24. ábra. A helyes betű és szóköz

Kérdések

1. A géprajzokon milyen számokat és betűket kell írni és mi ezek jellemzője?
2. Milyen a nagybetű és a kisbetű aránya?
3. Szövegíráskor milyen távolságot kell hagyni az egyes betűk és a szavak között?
4. Mit jelent az írásnagyság?

3. Vonalak, feliratmezők, méretmegadás elemei

A gépészeti rajzok vonalas rajzok, amelyeken a tárgyakat különböző vastagságú vonalakkal ábrázolják. Ahhoz, hogy a rajzon ábrázolt tárgy a szakember számára egyértelmű legyen, szükséges volt a vonalakra vonatkozó előírásokat is szabványosítani.

A szabványos műszaki rajzok vonalainak

- *vastagsági méretét,*
- *vonalcsoportját és*
- *vonalfajtaját* különböztetjük meg.

3.1. VONALAK RAJZOLÁSA

A testeket határoló lapok metsződéseit éleknek nevezzük. A műszaki rajzon az éleknek megfelelő vonalakat rajzolunk. A vonalakat rajzeszközök segítségével rajzoljuk a rajzlapra ceruzával, de a maradandó rajzokat műszaki rajzlapon vagy pauszpapíron tussal is kihúzzuk. Ez lehetővé teszi a fénymásolást és a sokszorosítást.

3.1.1. Vonalvastagságok választéka

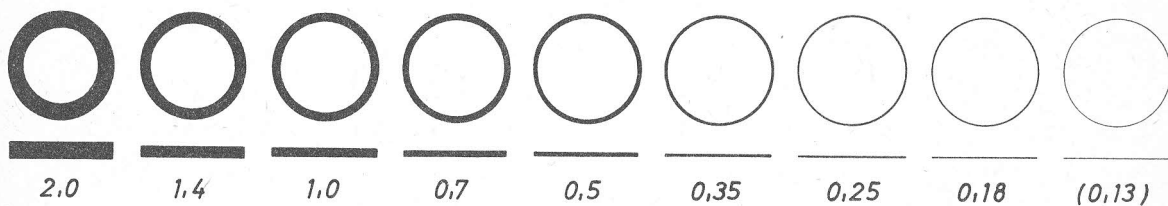
Géprajzokon a 25. ábrán feltüntetett *vonaltvastagságok* alkalmazhatók. A névleges vonalvastagságtól az eltérés $\pm 10\%$ lehet. A 25. ábrán bemutatott vonalak azonban nem alkalmazhatók tetszés szerint, csak meghatározott csoportosításban.

3.1.2. Vonalcsoportok

Az 5. táblázat az adott vastagvonalhoz hozzárendeli a közepes, a vékony és a kiemelt vonalvastagságokat.

A vastagvonal *s* méretét az 5. táblázatból a legnagyobbra kell választani a rajz nagyságától, bonyolultságától, méretarányától és rendeltetésétől függően.

A táblázat *a* oszlopaiban levő párosítás a szokásos, mikrofilmezésre kerülő rajzok kidolgozásakor a *b* oszlop szerinti *vonalcsoportok* használata előnyös.

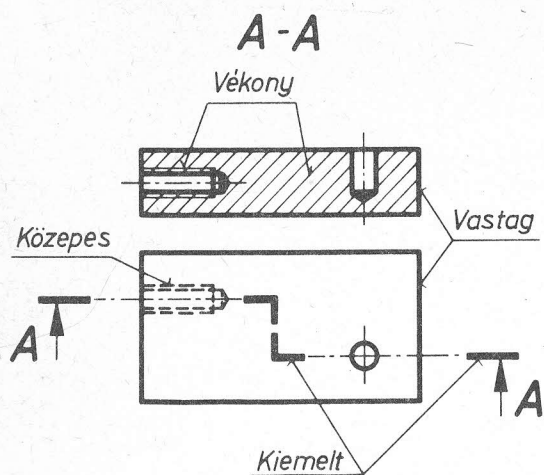

25. ábra. A vonalak vastagsága

A vonalcsoportok

5. táblázat

A vonalak			A vonalcsoportok									
megnevezése	vastagság		1		2		3		4		5	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Vastag	s		0,35		0,5		0,7		1,0		1,4	
Közepes	s/2	2/3s	0,18	0,25	0,25	0,35	0,35	0,5	0,5	0,7	0,7	1,0
Vékony	s/3	s/2	0,13	0,18	0,18	0,25	0,25	0,35	0,35	0,5	0,5	0,7
Kiemelt	2s		0,7		1,0		1,4		2,0		2,0	

26. ábra. Vonalcsoport különböző vonalainak alkalmazása

A táblázatból látható, hogy egy vonalcsoporton belül négyféle vonalat különböztethetünk meg:

- vastag vonalat,
- közepes vonalat,
- vékony vonalat és a
- kiemelt vonalat (26. ábra).

3.1.3. Vonalfajták, vonalak használata

A műszaki rajzokon a 6. táblázatban rögzített vonalfajták alkalmazhatók. Az egyes vonalfajtákat a következő ábrázolásmódokban lehet alkalmazni.

Vastag folytonos vonallal kell rajzolni:

- a látható éleket és kontúrokat,
- a látható gömbölyítetlen áthatási éleket,
- a metszetek kontúrját,
- az illeszkedő alkatrészek metszetének határvonalát,
- a menetes orsó külső vonalát,
- a menetes furat magvonalát,
- a hasznos menet végét,
- a rajz síkjára merőleges felület képét és
- a fogaskerék, csiga, csigakerék, lánckerék, kilincskerék burkoló felületének képhatárát.

Közepes vonallal kell rajzolni:

- a nem látható élek szaggatott vonalát.

Vékony folytonos vonallal kell rajzolni:

- a szerkesztési és segédvonalakat,
- a befördített szelvény határvonalát,
- a méret- és a méretsegédvonalakat,
- a szelvény vonalzatát,
- a csatlakozó alkatrészeket nézetben és metszetben,
- a közbenső gyártási állapotot a kész alkatrész rajzán,
- a mutatóvonalat,
- a különböző felületi érdességű felületek határvonalát,
- a feliratok és a jelölések helyének körülhatárolását,
- a tagolóvonalakat (gömbölyített áthatási éleket),
- a menetes orsó magvonalát és
- a menetes furat külső vonalát és a fogaskerék, lánckerék lábkörét.

A vonalfajták

6. táblázat

A vonalak		
fajtája	rajzolása	megnevezése
Folytonos		vékony, közepes vastag, kiemelt,
Kihagyásos		kiemelt
Szaggatott		közepes
Pontvonal		vékony, közepes,
Szabadkézi vonal		vékony
Azonosító elemeket, jeleket tartalmazó vonal		vékony közepes, vastag

Vékony pontvonallal kell rajzolni:

- a tengelyek középvonalát,
- a vetületek és a szelvények szimmetriatengelyét,
- a metszősík előtti részleteket,
- a mozgó alkatrészek szélső helyzeteit,
- az ismétlődő mintázat területének határát és
- a fogaskerekek, csigák, csigakerekek osztókörét.

Kiemelt vonallal kell rajzolni:

- a metszősík nyomvonalának végeit és töréseit.

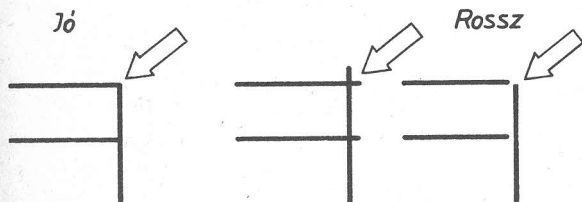
3.1.4. Vonalak helyes rajzolása

A vonalak vastagsága és fedettsége azonos legyen. A vonalak közötti legkisebb távolság is előírt és a 7. táblázatban megadott értékű lehet.

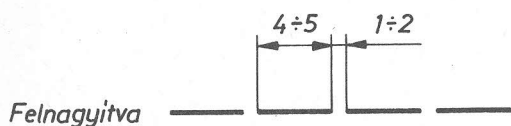
7. táblázat

Vonalvastagságok, vonalközök

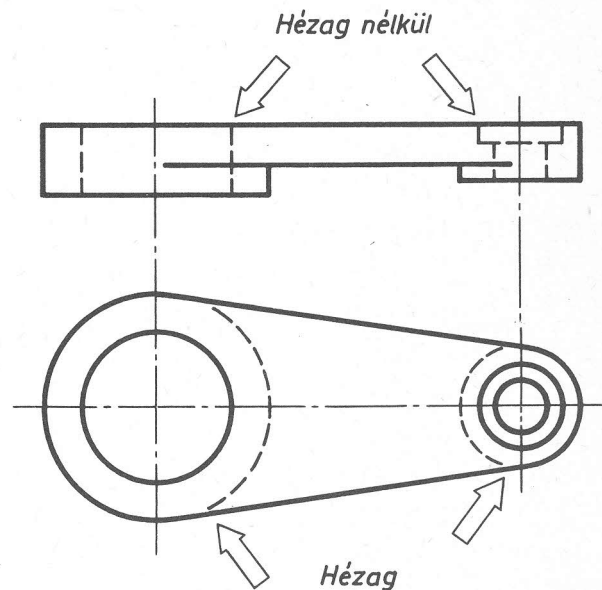
Vonalvastagság, mm	Legkisebb vonalköz
0,25	0,7
0,35; 0,5	1,0
0,7	1,2
1,0	1,4

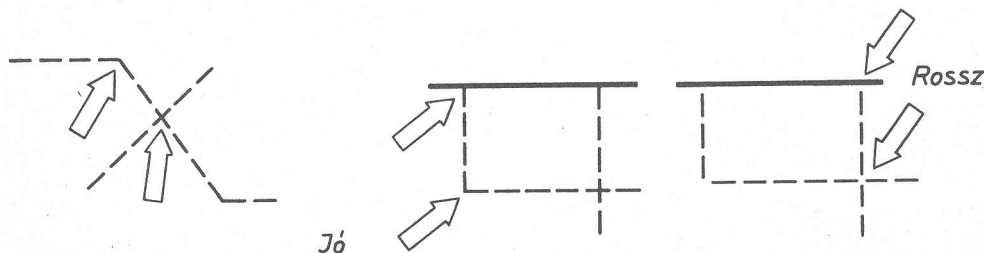
27. ábra. Folytonos vonal csatlakozásának rajzolása

28. ábra. Szaggatott vonal rajzolása

30. ábra. Példa a szaggatott vonal helyes rajzolására

29. ábra. Csatlakozások, metsződések rajzolása szaggatott vonallal

A folytonos vonalak rajzolásakor ügyelni kell a vonalak csatlakozására és a sarkok helyes kialakítására (27. ábra).

A szaggatott vonal 4–5 mm egyenlő hosszú vonalkák-ból és 1–2 mm-es egyenlő hézagok sorozatából áll (28. ábra).

A szaggatott vonalak a vonalszakaszoknál csatlakoznak és kereszteződnek, ill. törhetnek meg (29. ábra).

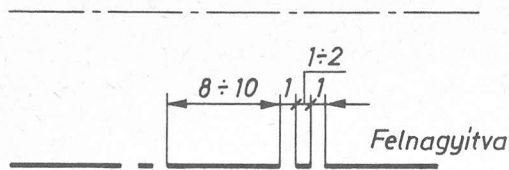
Amennyiben a szaggatott vonal a teljes vonal folytatása, akkor hézaggal kezdődik (30. ábra).

A pont-vonal 8–10 mm-es vonalszakaszokból és a pontot helyettesítő 1–2 mm-es vonalszakaszok váltakozva ismétlődő sorozatából áll (31. ábra). A vonalszakaszok közötti hézag 0,5–1 mm.

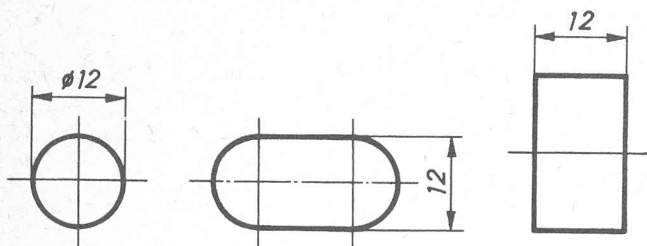
A pont-vonalak a hosszabb vonalszakaszokkal kezdődjenek és végződjenek. A 12 mm vagy ennél kisebb méretű elemek szimmetriatengelyének pont-vonala helyett folytonos vonal rajzolható (32. ábra).

Körök ábrázolásakor meg kell rajzolni a középvonalakat, az osztókört és az osztóvonalat (33. ábra). Szimmetrikus idomoknál megrajzoljuk a szimmetriatengelyt, amely a kontúron, ill. a szimmetrikus részen 5–6 mm-rel túlnyúlik (34. ábra).

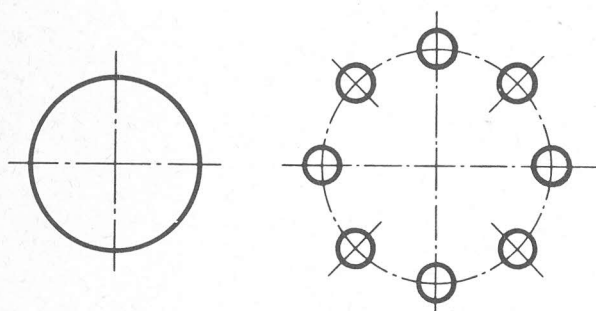
A pont-vonalak – hasonlóan a szaggatott vonalakhoz – a hosszú vonalszakaszoknál csatlakoznak, kereszteződnek, ill. törhetnek meg.

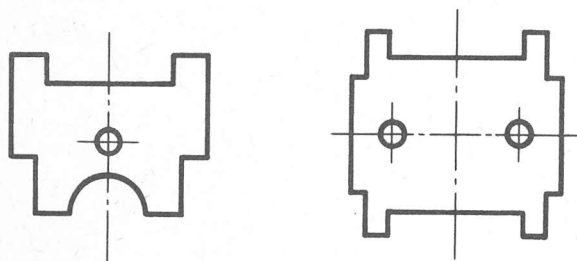
31. ábra. Pont-vonal rajzolása

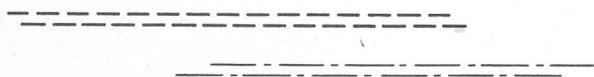
32. ábra. 12 mm-nél kisebb elemek szimmetriavonalának rajzolása

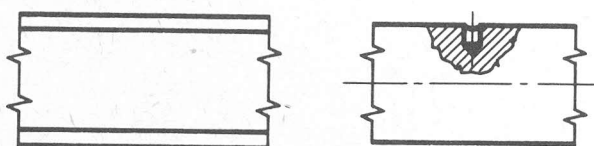
33. ábra. Középvonal és osztókör rajzolása

34. ábra. Szimmetriatengely rajzolása

35. ábra. Párhuzamos, egymáshoz közel haladó szaggatott és pont-vonal rajzolása

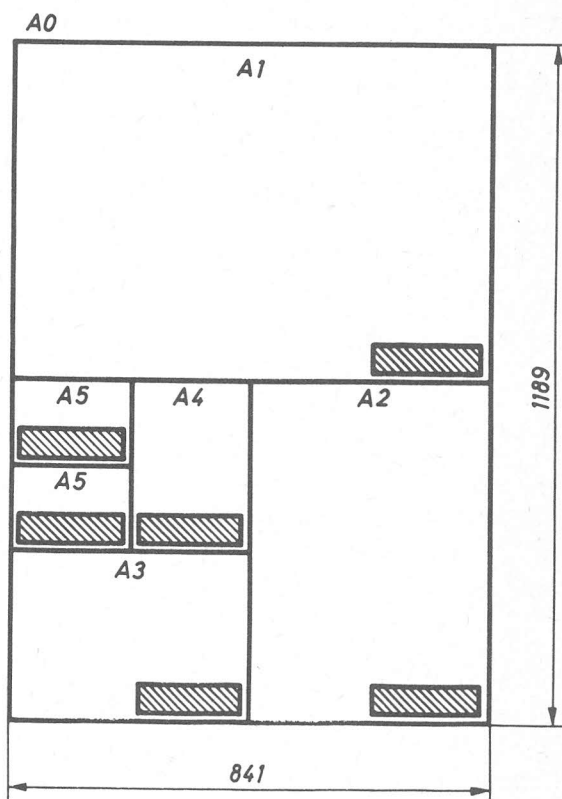
36. ábra. Szabadkézzel rajzolt törésvonalak

Párhuzamos, egymáshoz közelhaladó szaggatott, ill. pont-vonalat a 35. ábra szerint célszerű rajzolni.

Szabadkézi vonallal rajzoljuk a törésvonalat és a kitörések körülhatárolását (36. ábra).

3.2. FELIRATMEZŐK

A gépeket és az alkatrészeket ábrázoló rajzlapokat a raktározás, a gyártás és az ismételt visszakeresés miatt pontos rendszerbe kell foglalni. A gyártás folyamán a rajzlapokon levő adatok nagyon fontos tájékoztatásokat tartalmaznak.

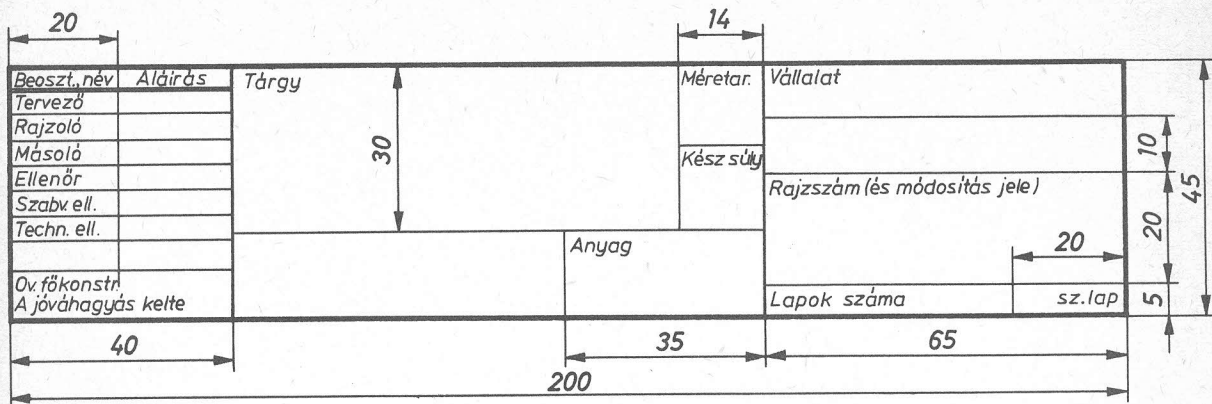
37. ábra. Szövegmező elhelyezése a rajzlapokon

Ezeknek a lényeges adatoknak egy része a különböző feliratmezőkön kap helyet, amelyek közül a legfontosabb a **szövegmező**, amelyet a rajzlap sarkában a kerethez rajzolunk. Ez mindig a rajzlap 210-mm-es oldalához vagy ennek többszöröséhez kerül (37. ábra).

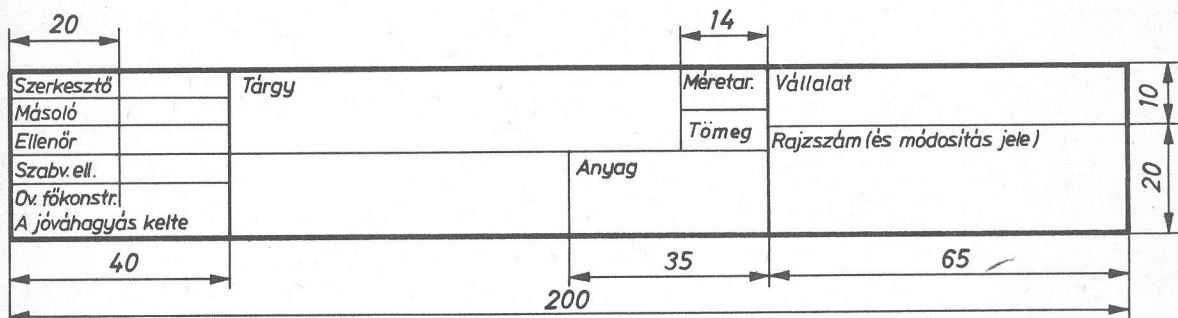
3.2.1. Szövegmező

A szövegmezőnek tartalmaznia kell:

- a **rajz azonosító adatait** (intézmény, rajzszám).
- az ábrázolt **tárgy azonosító adatait** (megnevezés, anyag, méretarány, tömeg) és
- a **rajz okmányyszerűségét** rögzítő adatokat (aláírás, ellenőrzés stb.).

38. ábra. Teljes szövegmező

39. ábra. Egyszerűsített szövegmező

A szövegmezőt a 38. ábra szerint célszerű készíteni, de kisebb alkatrészrajzon lehet ezt is egyszerűsíteni és az ún. egyszerűsített szövegmezőt rajzolni (39. ábra).

3.2.2. Darabjegyzék

A darabjegyzék tartalmazza az egy gyártmányhoz, csoporthoz vagy alcsoporthoz tartozó *összes alkatrészt*. Ennek alapján állítják össze a gyártáshoz a további jegyzékeket, a nyersanyagjegyzéket, a nyersdarab jegyzéket, a szabványos alkatrészek jegyzékét stb.

A darabjegyzék szerepelhet a rajzon, de különálló jegyzékként is elkészíthető. A darabjegyzéken az egyes tételek sorrendjét valamilyen célszerű megokolás szerint (pl. szerelési sorrend) állapítják meg.

A három mérettel egyértelműen meghatározott tárgy pl. a huzaldarab esetén a jegyzék adatai helyettesítik a rajzot. A rajzok darabjegyzékét általában a szövegmezőhöz kapcsolódva, fölötté helyezik el (40. ábra).

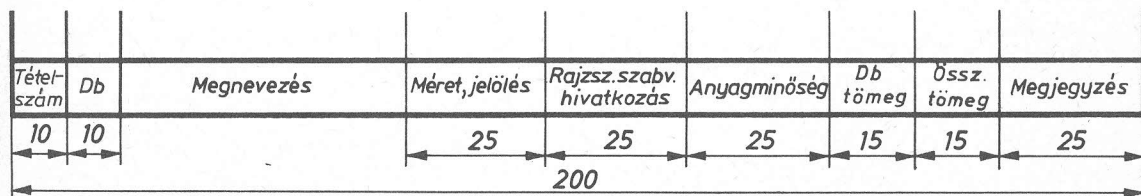
A darabjegyzék rovatai a legtöbb esetben tartalmazák:

- a *tételszámot*,
- a *darabszámot*,
- a munkadarab rövid *megnevezését*,
- a munkadarab *méretét*,
- a *szabványszámot*,
- az *anyagminőséget*,
- a *darabtömeget* vagy az *össztömeget* és
- a *megjegyzést*.

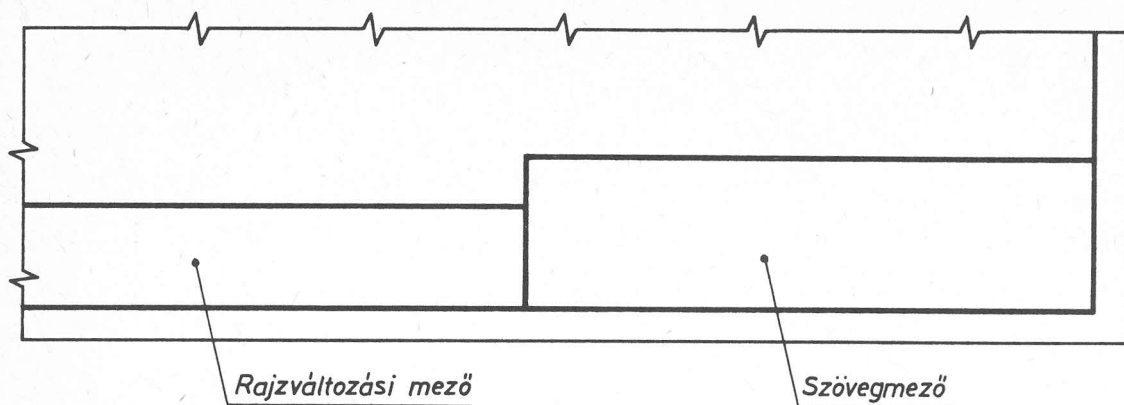
3.2.3. Rajzváltoztatási mező

A rajzon a jóváhagyás után is szükségessé válhat kisebb változtatás elvégzése, ha hibás a rajz, vagy ha a gyártmány egyes méreteit vagy anyagát módosítani kell.

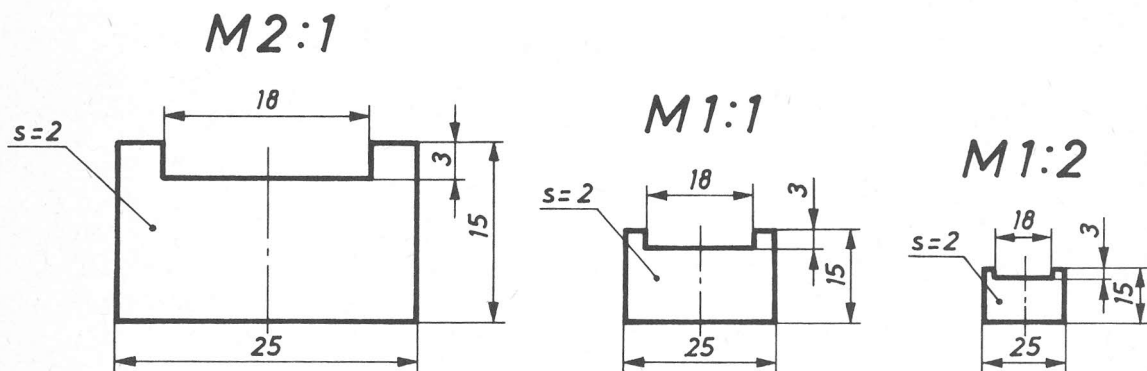
A változtatást a rajzváltoztatási mezőbe kell bejegyezni (41. ábra). Ez a szövegmező mellett a rajzlap alsó szélén helyezkedhet el. A rajzváltozáskor e mezőbe be kell jegyezni a változás *számát (jelét)*, a változtatás *megnevezését*, a változtatott *méreteket* vagy *előírások számát*, a változtatás *keltét*, a készítő és az ellenőr *aláírását*.

40. ábra. Darabjegyzék

41. ábra. Rajzváltoztatási mező

42. ábra. Méretarányos rajzok

3.3. SZABVÁNYOS MÉRETARÁNYOK

A gépészeti rajzokon a tárgyakat általában természetes nagyságban ábrázolják. Így érzékelhető legjobban a tárgyak mérete és alakja. Vannak azonban olyan méretű munkadarabok és gépek, amelyek nem rajzolhatók meg természetes nagyságban. Ezekről *kicsinyített* rajzot kell készíteni. A kicsinyítés azonban csak olyan lehet, hogy még a legapróbb részletek is áttekinthetők legyenek. A kis alkatrészek esetében viszont ennek a fordítottja áll elő. Ekkor *nagyított* rajzot kell készíteni (kiemelt részletet), hogy az apró részletek értelmezhetők legyenek.

A méretarány a rajzon lemérhető méretnek és a tárgy (alkatrész) megfelelő méretének a viszonya (42. ábra).

Az *M 1:2* azt jelenti, hogy az *ábra* a tárgyhoz (alkatrészhez) viszonyítva *fele nagyságú*. Ekkor *kicsinyítésről* beszélünk.

Az *M 1:1* esetében a tárgy (alkatrész) és az ábrázolt *rajz* megfelelő oldalai és méretei *megegyeznek*. Az *ábra* természetes nagyságot tükröz.

Az *M 2:1* jelentése *nagyításra* utal. Vagyis az *ábra* éppen kétszerese a tárgynak.

Az egyes *méretarányokat* a *szabvány* előírja (8. táblázat), a táblázatban zárójelbe tett méretarányokat csak különleges esetben használjuk. Pl. az *M 1:15* kicsinyítési méretarányt az acélszerkezeti rajzoknál alkalmazzák, az *M 1:25* méretarányt pedig az építészetben és a hajóépítésben.

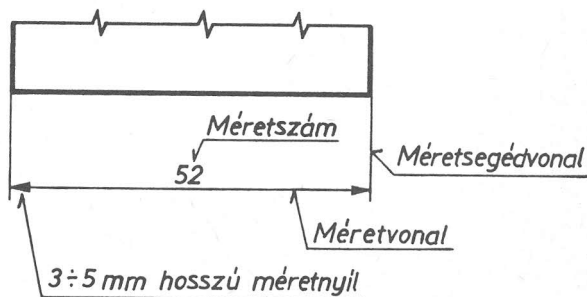
8. táblázat

A méretarányok

Nagyítás	2:1; 5:1; 10:1; 20:1; 100:1
Természetes nagyság	1:1
Kicsinyítés	1:2; (1:2,5); 1:5; 1:10; (1:15); 1:20; (1:25); 1:50; 1:100; stb.

3.4. A MÉRETMEGADÁS ELEMEI

A géprajzon a tárgy alakjának ábrázolásán kívül a méreteit is megadják. Az alkatrészarajzról a rajzfajtnak megfelelően az alkatrészt meghatározó valamennyi méret

43. ábra. A méretmegadás elemei